

## GLUMA I; Rad na sebi i GLUMA II; Radnja

O knjigama *GLUMA I; Rad na sebi* i *GLUMA II; Radnja* autora Bore Stjepanovića koje su deo trilogije, čiji će završni deo biti *GLUMA III; Igra* - valja to odmah reći, plod su školovanja, bogatog i uspešnog glumačkog iskustva na sceni (Jugoslovensko dramsko pozorište i Atelje 212), filmu i televiziji. Presudno za ovaj poduhvat dugogodišnjeg rada i primerne akribije svakako je autorovo pedagoško iskustvo na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, Akademiji scenskih umjetnosti u Sarajevu i Fakultetu dramskih umjetnosti na Cetinju. U pedagoškom radu profesor B. Stjepanović proverio je i klasifikovao ceo korpus vežbi koje je preuzeo od Stanislavskog, ali i ceo niz modifikovanih i nadgrađenih ili originalnih koje je u poslednjoj deceniji svog pedagoškog rada uobličio i zapisao. Sve to u težnji da unapredi proučavanje glume i obučavanje glumi u školama koje se time bave.

Ovaj rad Bore Stjepanovića je dragocen doprinos poznavanju prirode glume, procesa glumačkog rada i uslova njegova stvaralaštva.

Nadati se da će ove knjige izazvati žive diskusije u krugovima stručnjaka, što bi bila najkorisnija funkcija, jer bi pobudile većma uspavano interesovanje glumaca, pedagoga i glumaca in spe za samu suštinu glumačke umetnosti.

Rad ove vrste plod je pored akumuliranih raznovrsnih iskustava dakako i ličnog stava, pa i metoda izlaganja, što celom pristupu materiji daje samosvojnost jedne osobene umetničke i pedagoške ličnosti.

Delo Bore Stjepanovića je od one retke vrste ne samo u nas, koje treba na svaki način podržati.

Beograd, 9. april 1997.

Ognjenka Milićević

Glumci na sceni ne govore svoj tekst. Glumci nerado govore o svojoj glumi, nerado otkrivaju svoje lične recepte, patente, svoj način, kao što slikar ne otkriva kako meša boje i vajar kako meša glinu. Tako o glumi govore ili pišu oni koji na glumu gledaju spolja, a lično nisu nikada doživeli glumačko

iskustvo. U mnogim zemljama, kao u Engleskoj na primer, veliki glumci izbegavaju ponude da budu profesori glume u pozorišnim školama i taj posao prepuštaju drugima sa univerzitetskim obrazovanjem. Ali jedan glumac, autentični pozorišni čovek upustio se, na početku ovog veka u Rusiji, u govor o glumi: Stanislavski nije govorio samo o svojim ulogama, o svom pozorištu, ili o svojoj glumi, već o svakoj glumi, napisao je *Sistem* koji je, kroz praksu postao kamen temeljac glumačke umetnosti.

Boro Stjepanović je obrazovan glumac, profesor glume koji je napisao dve knjige o glumi: *GLUMA I; Rad na sebi* i *GLUMA II; Radnja*. Autor se svojim predmetom bavi ozbiljno, studiozno, posvećeno. Potpuno upućen u dostupnu teorijsku literaturu o glumi autor traži dublje filozofsko utemeljenje u estetičkim stavovima Aristotela, Hegela, Kanta... S druge strane, u mnogim poglavljima (Pažnja i koncentracija, Mišljenje, Mašta i uobrazilja, Pamćenje) ostvaruje izvanrednu sintezu relevantnih znanja iz psiholoških studija koje se tiču predmeta kojim se bavi.

Fascinantan je plan, terminološka građevina koju autor gradi da bi raščlanio na elementarne sastojke sam pojam Gluma. Koristeći sopstveno glumačko i pedagoško iskustvo Boro Stjepanović je napisao kapitalno djelo o glumačkoj umetnosti.

Na prvom nivou imamo udžbenik glume - najkompletniju antologiju vežbi za studiranje glume koja je ikad igde (koliko mi je dosad poznato) sastavljena. Kad se uzme u obzir da pedagozi glume mogu navedene vežbe da koriste sa varijantama koje sami razvijaju, onda je jasno da je upotrebna vrednost ovog Praktikum-a ogromna.

Na drugom nivou pratimo, kroz objašnjenja i komentare autora pokušaj da se, pred kraj ovoga veka, formuliše Metod glume, zasnovan na Sistemu Stanislavskog, ali razvijen relevantnim teorijskim stavovima drugih autora. Pažljivo i potpuno definisanje osnovnih pojmova neophodnih za razumevanje fenomena glumačke umetnosti, sigurnost u povezivanju tih pojmova u mrežu koja pokriva sve aspekte glume, jasan i razumljiv jezik kojim su napisane - odlike su knjiga koje će studentima glume, ali i režije, biti udžbenici kakvi do sad kod nas nisu postojali.

Na trećem nivou - Boro Stjepanović je napisao teorijsku studiju koja će, verujem, izazvati interesovanje teatrologa koji se, kod nas, nedovoljno bave Glumom kao najbitnijom dimenzijom pozorišta. Tako se može pretpostaviti da će delo, koje je pred nama, izazvati pojedinim stavovima polemiku ili kritičku reakciju (naprimer o odnosu reditelja prema glumcima),

ali i neophodne argumente da bi se navedeni stavovi mogli dovesti u pitanje. Ovu knjigu moguće je kritikovati samo sa nekog drugog stanovišta. Jer, eko se uzmu osnovne pretpostavke autora onda je izvođenje zaključaka logično i jedino moguće. Pošto će se, naravno, pojaviti teatrolozi sa svojim drugačijim stanovištima, možemo očekivati da će knjiga *GLUMA I i II* izazvati druge knjige o glumi, da će ona biti prva u nizu knjiga o glumi, kakvih kod nas nema. I to je možda glavni doprinos ove knjige: ona je prva u svojoj vrsti kod nas. Sve naredne knjige doći će (nadajmo se) - posle nje.

Boro Stjepanović, i sam majstor glume, ostvario je podvig: njegove knjige o glumi, profesiju glumaca uzdižu na viši nivo, pedagogima glume daju moćno sredstvo - pomoć u radu, studentima glume, koji opsjednuti pozorišnom scenom nemaju naviku da se zadržavaju u prašnjavim bibliotekama, poklanjaju "med" sačinjen od najvažnijih sastojaka – mišljenja, vežbi, teorija o glumi - koje je on, neimarski strpljiv, uporan, pa i svojeglav, dve decenije sakupljao na svim mestima gde je živio. Ljubitelj pozorišta, van struke, ovom knjigom dobija putokaz za razumevanje misterije - "kako se postaje glumac".

Dr Vladimir Jevtović

### **GLUMA III; Igra**

Treću knjigu Bore Stjepanovića, posvećenu pedagogiji glume koja nosi naslov *GLUMA III; Igra*, preporučujem izdavačima: Sterijinom pozorju, Prometeju i Univerzitetu Grne Gore - ne samo kao završni deo jedine pedagoške trilogije u nas, koju je autor, budući iskusan a vrstan pedagog, a istovremeno aktivan i uspešni glumac, tako temeljno sačinio, nego pre svega kao pripomoć našem glumačkom školstvu, kako studentima tako i nastavnicima.

Sistematičnost i pregnantnost u izlaganju materije koju tretira odlika je i ove Stjepanovićeve knjige, a njenu posebnu vrednost i sada predstavljaju vežbe.

Ova knjiga će svakako biti vredan doprinos inače oskudnoj literaturi u nas ove vrste.

Ognjenka Milićević

U knjizi *Gluma III; Igra* profesor glume Boro Stjepanović dovršava trilogiju posvećenu pedagogiji glume. Kao i u prve dve knjige autor ima praktičnu nameru: da studentima i pedagogima glume pokloni udžbenik, sastavljen iz jedinstvenog praktikuma - niza vežbi i teorijsko-istorijskog uvoda za svako Poglavlje. Kao i prve dve knjige i ova ima širi značaj od školske knjige: za sve pozorišne profesionalce to je knjiga u kojoj je sabrano znanje - istorijsko, teorijsko i praktično - o glumi. Naravno da je treći krug mogućih čitalaca među onima koji moraju ili samo žele da shvate suštinu glumačke umetnosti - od teatrologa do ljubitelja pozorišta. Ova knjiga nema uzora ni prethodnika, osim dve starije sestre: knjige *Gluma I i II*, od istog autora.

Boro Stjepanović se u prvoj knjizi bavio Glumcem, u drugoj Radnjom, a u trećoj se bavi Igom kao opštim okvirom i ambijentom u kome glumac deluje. Glumac se "oslanja na moralno činjenje likova, ali ga i prevazilazi, i na nivou uloge, djela koje glumac stvara, različitim postupcima gluma postaje igra kao vid umjetničkog stvaralaštva" (20. str).

Igra se kao osnova glume iskazuje u vidu pravila u procesu organizacije radnje. "Konstantna pravila glume sadržana su u defniciji: "ja-i-ti-kao ličnosti činimo igrajući ili djelatnost nekih osoba u igri" (20. str) A gluma kao dramska igra je "radnja kao razložna akcija u sukobljenom odnosu" (20. str)

Određujući glumu kao igru, autor otkriva složenu strukturu glume koja se može izraziti kroz niz dihotomija: stvarnost - fikcija, simulacija - konstrukcija, laž - istina, sloboda - regulacija, rad (posao) - zabava, izdvojenost - integracija. Autor ubedljivo objašnjava da je gluma i jedno i drugo. Princip uključujuće alternacije (i-i) a ne isključujuće alternacije (ili-ili), biće delotvoran za razjašnjavanje fenomena glume kroz celo delo: gluma je i spoljna i unutrašnja radnja, i govor i telo, i reč i pokret. Isključivanje jednog od ovih polova dihotomija gubi se istina o glumi. Glumac koji glumi Hamleta je i Hamlet i glumac.

*GLUMA III; Igra* na 359 stranica sadrži pet poglavlja: Lik, Uloga, Sistemi, Modeli i Tehnika. Svako poglavlje ima istorijsko-teoretski uvod i vežbe. Svaka vežba ima određen zadatak, opis, primer, ponekad varijante i uputstva. Sadržaj Dodatka čine: ilustracije, primeri, indeksi, spiskovi i beleške.

Lik je autor odredio u prethodnim knjigama kao "nivo na kome se konstituiše fiktivni moralni djelatnik prikladan priči" (30. str). Lik je i "sredstvo u funkciji individualizacije" (34. str). Lik nije isto što i ličnost, i zato

treba biti oprezan na početku studija glume. Student prvo treba da savlada i razume igru u svoje ime, u datim okolnostima, bez lika, da savlada radnju (i spoljnu i unutrašnju).

Posle podsećanja na stavove Aristotela i Hegela o liku Boro Stjepanović u odeljku Karakterizacija daje sistematizaciju crta (osobina) lika. U odeljku Transformacija autor govori o potpunoj transformaciji, odnosno identifikaciji ili poistovećivanju, do koga se dolazi proživljavanjem, i o nepotpunoj transformaciji, odnosno distanci glumca prema liku, što se ostvaruje predstavljanjem. U scenskom životu glumac se, u oba slučaja, mora prilagođavati u određenom stepenu.

Uloga je "partitura postupaka i radnji koje izvodi neki glumac kao dio predstave " (93. str). Uloga se stvara kroz proces, u tri faze: izbor, pripremu i izvođenje. Autor klasifikuje uloge po veličini, važnosti, složenosti, težini, vrsti i kvalitetu. A svaki glumac želi dobru ulogu. Dobra uloga odgovara sredstvima glumca, u određenom trenutku i u određenom ansamblu.

Izvođenjem predstava stiče svoj identitet pred publikom, a gluma postaje *igra*. Posebno je važna odgovornost glumca za usavršavanje uloge i predstave, kroz reprize. Gluma je kolektivno činjenje, delovanje. Zato je važno razumeti, prihvatiti i poštovati pravila glumačke etike. Među osnovne etičke vrednosti, sledeći Stanislavskog, autor uvršćuje: hijerarhiju, rad, raspoloženje, toleranciju, znanje opštih principa glume.

U procesu pripremanja uloge mogu se uočiti različiti odnosi prema tekstu: klasičan, avangardan i postmoderan. U radu na tekstu bitan je prvi utisak, posle koga utvrđujemo činjenice, analiziramo tekst (situaciju, događaj, okolnosti, likove). O procesu probanja Boro Stjepanović iznosi niz dragocenih sugestija - rezultat dugogodišnjeg uspešnog rada u pozorištima, na filmu i televiziji. Navešću neke: "Ne objašnjavajte sebe nikome i ne tražite da vam se objašnjavaju drugi. Imajte svoja rešenja i nudite ih bez riječi - kao radnju..." (120. str) Kriterijum uspešnosti probanja je precizno određen: "Komunikacija na probi koja nije proizvela svijest o radnji i izbor adekvatne radnje - neuspješna je..." (121. str) "Sporazumevanje je uslov za rad sa partnerom: pokušajte da razumijete druge i kad govore za vas čudno i u prvi mah nerazumljivo. Šta god da kažu, crno ili bijelo, ovako ili onako, pokušajte da shvatite kao sugestiju za radnju i prevedite to na jezik neposrednog scenskog dejstva. " (120. str)

I poslednje, najvažnije uputstvo studentima glume: "Mislite na zadatak, a ne na sebe." (121. str)

Navedena jednostavna uputstva pružaju orijentir u haosu pitanja, sumnji, nesporazuma, loših uticaja, kada studentu glume sve izgleda proizvoljno, promenljivo, nestabilno. Postoji temelj, uporišna tačka: "Budite sigurni da sve što se govori, misli i osjeća možete prevesti na jezik radnje i izraziti radnjom. Budite sigurni da je svaki vaš odgovor radnja, ne mislite u matrici - osjećam žeđ - nego: pijem vodu." (121. str)

U poglavlju Sistemi Boro Stjepanović iznosi pregled stavova o glumi od Platona i Aristotela do danas. Studente glume će iznenaditi niz stavova o glumi iz prošlih vekova koji su anticipirali kasnije teorije. Mnoge od stavova studenti će sresti prvi put jer se oni ne pominju u istorijama svetskog pozorišta.

Autor, s pravom, tvrdi da se sistem u glumi može priznati samao ako je uspostavljen pun krug: praksa - teorija - pedagogija - praksa. Potrebno je da određeni teoretski stavovi budu provereni kroz praktičnu realizaciju - kroz predstave, ali i kroz školu glume zasnovanu na toj teoriji, školu koja obrazuje nove glumce za nove predstave. Po tom kriterijumu postojao je samo jedan sistem - Stanislavskog. Kod Brehta nalazimo da nedostaje škola i uspešna praksa drugih reditelja po Brehtovoj teoriji. Arto svoje ideje nije realizovao kroz školu i praksu, a Grotovski je, po autoru, stvorio jednu novu pozorišnu estetiku a ne i sistem.

Model u glumi Boro Stjepanović određuje kao "karakterističan tehnički postupak ili izbor i upotreba određenih tehničkih sredstava kojima se postiže svrha glume, njena komunikacija s publikom." (185. str) U tradicionalnom smislu model je uzor, način igre glumaca. Autor razmatra tri tipa odnosa:

1. prema vremenskom planu u koji je smeštena radnja: dramski, epski i lirski;
2. prema vršiocima radnje (odnos glumca prema liku): identifikacija - distanca, figuralni - apstraktni, transformacioni - stabilni tip;
3. prema organizaciji radnje: improvizacija - fiksiranje, postepenost - skokovitost i sukcesivnost - simultanost.

U poglavlju Modeli govori se o materijalu, psihotehničkim pokretačima, tehničkim ograničenjima, žanrovima, stilovima i medijima. Objašnjavanje svih osnovnih pojmova je uvod u vežbe. Ovi pojmovi su

orijentiri u polju vežbanja koji vode studente u željenom smeru: ka uspešnom profesionalizmu.

U poglavlju Tehnika autor naglašava da je tehnika glume neophodno sredstvo, ali samo sredstvo. Cilj je komunikacija glumaca sa publikom. Autor se bavi psihotehnikom Stanislavskog, i to spoljnom (glas, govor, pokret) i unutrašnjom (mišljenje, osećanje, volja). "Unutrašnja tehnika pokreće stvaralaštvo, spoljna tehnika ga artikuliše" (265. str). Oslanjajući se najviše na rad našeg profesora dr Branivoja Đorđevića (kome je bio i asistent) autor u odeljku Glas i govor vrlo precizno a i sintetički opisuje i definiše sve elemente neophodne za razumevanje ovog važnog dela glumačkog instrumenta.

U odeljku Pokret, pozivajući se na rad prof. En Denis Janković (knjiga "Artikulisano telo") autor koncizno i tačno razmatra osnovne dimenzije scenskog pokreta. On zauzima, s pravom, kritični stav prema nekim modernim tehnikama scenskog telesnog izražavanja na Zapadu, koji mogu više štetiti nego koristiti studentima glume. Boro Stjepanović ističe da je neophodan sklad govora i pokreta, jer samo kao celina usavršena glumačka tehnika postiže svoje dejstvo.

Knjiga *GLUMA III; Igra* je još jedan svetionik na velikom moru po kome plove budući i sadašnji glumci: treba se snaći u mnogim pravcima, stilovima, žanrovima, sa raznim rediteljima, gde ništa nije unapred zagarantovano, gde je moguće vedro nebo i dobar vetar, ali i podvodne struje koje vuku brod na sprudove. Kao svojevrsan instrument za navigaciju ova knjiga će, uveren sam, pomagati glumcima da se bolje orijentišu i da stignu, tačno na vreme, u željenu luku: pred puno gledalište, zadovoljno pozorišnom predstavom.

Ova knjiga je plod iskustva glumca koji je u trouglu Beograd - Sarajevo - Cetinje, za trideset i nekoliko godina odigrao na pozornicama i pred kamerama mnoge uloge koje se pamte: male, velike i glavne. Boro Stjepanović nije popularan glumac kome se prohtelo u nekim godinama da bude malo i profesor - on je uvek bio pedagog. Čak i za vreme studija glume on je nas, svoje kolege sa klase, podučavao kako analizirati scenu, podeliti je na parčad i šta je predmet sukoba. Boro Stjepanović je rođeni profesor glume.

Ova knjiga ništa ne izmišlja, ali jasno i sažeto beleži sve što je neophodno znati o pojmovima: lik, uloga, tekst, sistem, model, tehnika. Ona

vrlo sugestivno objašnjava paradoksalne dihotomije o glumi, zalažući se za toleranciju, koegzistenciju različitih i suprotnih stavova - kroz rad, praksu.

Izbegavajući rigidna određenja ova knjiga ostavlja slobodu svakom čitaocu da se opredeli, ona ne prosuđuje i ne diskvalifikuje, ali otkriva puteve i nagoveštava posledice na kraju svakog od izabranog puta. Zato je pred studentima glume pravi izbor: oni će se opredeliti na raskrscima.

Ova knjiga se ne čita jednom. Ako se pročita jednom, onda se pročita dva i više puta. Ona savetuje, upozorava, opominje, ali i ohrabruje. "Prava profesionalnost nastaje onda kada se zavoli proba (a ne izgubi se ljubav za igranjem predstave)" (119. str). U tom stavu vidim sadržan odgovor na osnovno pitanje: šta je motiv glume? Ljubav prema igri!

Zavoleti probu a voleti predstavu, znači zavoleti partnere u igri, a to su i glumci i publika. Svrha sve tri knjige *GLUMA I, II i III* je da bolje pripremi studente glume sa susret sa "svojom drugom polovinom" - gledaocima.

Boro Stjepanović ovom knjigom završava svoju trilogiju. To je značajan događaj za visoke pozorišne škole, za našu pozorišnu praksu i teoriju, događaj koji je bacio novo svetlo na TAJNU GLUME.

Beograd, 24.7.2003.

Dr Vladimir Jevtović



## GLUMA I – III, hrvatsko izdanje

U dugogodišnjem radu kao profesor glume i etike glume na kazališnim akademijama u Beogradu, Sarajevu, Cetinju i Osijeku Stjepanović je uvidio da je knjigu o glumi potrebno koncipirati ne samo s teorijskog aspekta, nego je ponuditi kao sistem vježbi koje potkrepljuju teorijsko razmišljanje i pomažu glumcu da upozna širinu svojih izvođačkih mogućnosti.

Svrhovitost vježbi je očita: pomažu da se razvije samosvijest, samoosjećanje i afirmiranje osobnosti, a istovremeno se stvara tehnička osobnost glumca.

Osijek, 2013.

Robert Raponja

Riječ je o teoretskom, povijesnom i praktičnom promišljanju pozicije glumca – istovremeno iznutra i izvana. Nataloženo iskustvo – kako ono osobno, umjetničko, tako i ono pedagoško – uvijek nanovo propitkivano u interakciji s novim generacijama studenata, rezultiralo je iznimno sistematičnim i ozbiljnim djelom.

Osijek, 2013.

Maja Đurinović

## AUDICIJA; Sve o prijemnom ispitu

(...) Knjiga "Audicija", koja je pred nama, želi da nadomjesti jednu od nedostajućih karika u profesionalnom osposobljavanju za umjetnička zanimanja i u tome je njena najveća vrijednost. Ona je rezultat višedecenijskog iskustva jednog od naših najboljih umjetničkih pedagoga Bore Stjepanovića. Na neki način ova knjiga predstavlja sintezu iskustava i drugih umjetnika i pedagoga napisana jednostavnim i razumljivim jezikom autora. Postupnom metodom, fino psihološki iznijansiranim pristupom, autor odgovara na bezbroj mogućih pitanja od bitnog interesa za buduće kandidate.

Ova knjiga je sigurno prvi korak za sve one koji namjeravaju da se uključe u proces organizovanog profesionalnog osposobljavanja umjetnika – glumaca. Ona usmjerava i pruža pomoć svima onima koji žele da se pripreme i da pristupe prijemnom ispitu na nekom od fakulteta dramskih umjetnosti ili akademija umjetnosti na ovim našim prostorima koje je autor u ovoj knjizi pomenuo i obradio. Ovo je sigurno jedna od stepenica, možda i osnovna, koju svaki kandidat treba da prođe. Da će predstavljati ogromno olakšanje u pripremi za svakog ko to želi, to će kandidati i sami uvidjeti. (...)

Možemo da istaknemo da knjiga "Audicija" već u ovoj fazi ne tretira kandidate samo kao "radnu snagu", već kao vrlo bitan budući kreativni umjetnički potencijal koji dobija mogućnost za umjetničku afirmaciju.

Zbog svega navedenog, odnosno zbog sveobuhvatnosti autorovog rada i ponuđene literature, kao i zbog osjećaja da će ova knjiga olakšati i kandidatima i pedagozima, prvima u pripremi, a drugima u okončanju cijelog procesa prijema na školovanju novih generacija glumaca, ova knjiga zaslužuje da bude objavljena.

Cetinje, 2000. god.

dr Darko Antović, docent,  
šef Katedre za teoriju i istoriju  
Fakulteta dramskih umjetnosti  
na Cetinju

(...) Svojtveno cijenjenom autor, u ovoj knjizi obavljen je proces demistifikacije glume, kao i u njegovim ranijim djelima: *GLUMA I; Rad na sebi* i *GLUMA II; Radnja*, te jednostavnom i jasno napravljenom sistematizacijom elemenata nužnih kao preduslov za izlazak na Kvalifikacioni ispit, djeluje na čitaoca kao relaksativ, koji naravno ne uspavljuje, već poziva na budnost, vjerno predstavlja nužne elemente potrebne za pristupanje ispitu na ovakvim vrstama škole, te poziva kandidate na ono što je valjda u samoj suštini glume – povratak sebi, otkrivanje svojih moći, i nemoći – zašto ne?, poziva na spontanost u izboru zadataka i istinitost u iskazu svake vrste.

Knjiga sigurno korisna, slobodno je reći – nužna, oslobodiće buduće glumce pomisli na "zamke" koje im spremaju "tamo neki članovi Komisije", jednostavno će ih provesti kroz svijet do sada fantastično izmistifikovanog prijemnog ispita, podučiti ih osnovnim elementima nužnim za uspješno predstavljanje sebe kroz zadatak na ispitu i sigurno probuditi maštu, dati im dozvolu da se zaigraju, prihvatljivo njihovom uzrastu pomoći im da otkriju radnju, i nadam se – probuditi spontanost.

Sarajevo, 2000. god.

Admir Glamočak, red. prof. na predmetu Gluma,  
dekan Akademije scenskih umjetnosti  
u Sarajevu